

На допомогу вчителям 3-х класів, які працюють за новими підручниками з української мови (автори Кальчук М.І., Карась Н.І.)

Методичні рекомендації для роботи з підручником на II семестр (III частина)

Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, а саме головне – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Творчим завданням являються ті, які передбачають застосування знань у незнайомій ситуації (включають вправи з елементами пошукової й дослідницької діяльності, з елементами творчості).

Діяльнісний підхід, який покликаний змістити акценти в освіті на активну діяльність, – є цілеспрямованою системою націленою на результат, який може бути досягнутий тільки в тому випадку, коли буде зворотній зв'язок. Тому при вивченні української мови перевага надається практичним роботам, дослідженням, спостереженням над мовними об'єктами, мовному моделюванню й прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, а також практичній діяльності у створенні творів.

Важливе значення у формуванні особистісного ставлення до вивчення української мови належить практико-орієнтованим проектам, які передбачають вивчення мовних законів, проблем, пов'язаних з мовною ситуацією, формують в учнів емоційно-ціннісне ставлення до мови.

Реалізуючи інформаційні проекти – розповіді в різноманітній формі – усній, письмовій, вокальній пісні, підготовці презентаційних матеріалів тощо, у школярів формують способи самоорганізації навчальної діяльності, вміння працювати з інформацією (пошук необхідної інформації в довідкових виданнях, в тому числі на електронних носіях, у мережі Internet), комунікативні та комунікаційні уміння й навички.

Рекомендовано залучати учнів і до участі у творчих проектах, що створює умови для розвитку потенціалу молодших школярів. Кінцевим продуктом творчого проекту можуть бути малюнок, журнал, альманах, газета, плакат, збірка, колективний колаж, відеофільм, свято, вистава, інсценізація тощо.

Проектну діяльність необхідно спрямовувати не стільки на поглиблення знань учнів з певного питання, скільки на набуття досвіду самостійного виконання завдань, уміння формулювати задачі й ставити запитання, працювати

в команді, знаходити нестандартні й оригінальні вирішення проблеми, розкрити свій індивідуальний потенціал, проявити творчість.

Значну увагу варто приділяти дослідницькому методу навчання, який передбачає організацію процесу отримання нових знань. Принципова відмінність дослідження від проектування полягає в тому, що дослідження не передбачає створення будь-якого заздалегідь планованого об'єкта. Дослідження – це процес пошуку невідомого, нових знань, а проектування – вирішення певного, чітко усвідомленого завдання. Уміння проводити самостійні дослідження, осягнення істини легко прищеплюються і переносяться в подальшому на всі види діяльності, якщо вчитель створює для цього необхідні умови.

Частина мови

Вивчення теми «Частина мови», як й інші вивчені теми про слово, мотивуватиме учнівську навчальну діяльність правильно користуватись словом для свого досконалого мовлення. Адже загальний мовленнєвий розвиток особистості значною мірою залежатиме від того, як уже саме в молодшому шкільному віці буде прищеплено дітям інтерес до рідного **слова**, увага до нього, уміння правильно користуватись словом; як сформоване бажання пізнавати в рідній мові нові слова, «відкривати» для себе маленькі таємниці мовної глибини. Дана тема є ще однією важливою темою для формування багатства словникового запасу учнів, виховання **мовного чуття**, смак до художнього слова. Тому вся творча учнівська діяльність зі словами продовжує використовуватися в класі: словникова галявина, мовна галявина (місце для розміщення дитячих творчих робіт) тощо.

Основні завдання цієї теми полягають у тому, щоб учні зрозуміли роль частин мови в мовленні, шляхи їх творення та правильне використання. Учні повинні не просто вивчити основні теоретичні аспекти кожної частини мови, а й зрозуміти необхідність цих знань про частини мови й правильне використання їх у мовленні. Завдання в підручнику побудовані на основі діяльнісного методу, коли учні включені практично в навчально-пізнавальну діяльність:

- **актуалізація знань** учнів з метою на його основі вивчити новий матеріал;
- створення для учнів певної мовної ситуації, коли вони **фіксують наявність** тієї чи іншої властивості частини мови (наприклад, змінювання дієслів за часами);
- **самостійно досліджують** цю властивість шляхом розв'язання проблемної ситуації через виконання вправи в підручнику (ознайомлення із казковою мовною ситуацією, розфарбовування, підкреслення, з'єднання стрілочками);
- **встановлюють сутність** даної властивості (ознайомлюються з правилами, виконують завдання для первинного осмислення за аналогією, зразком);
- **вивчають і осмислюють** ці правила шляхом виконання різних вправ (колективна й самостійна робота, змагання на якість виконання роботи).

Всі етапи роботи на уроці взаємопов'язані: кожний попередній вид роботи є підґрунтям для наступного, а наступний – впливає з попереднього. Повторення вивченого матеріалу здійснюється не випадково, а в зв'язку з новим матеріалом, вводячи його в систему знань.

Рекомендуємо й надалі проводити підсумок роботи на уроці, використовуючи позначку «Смайлик». Так ми надамо можливість учневі «оглянутись» назад, переглянути виконані вправи та зосередити увагу на матеріалі, який чимось зацікавив, сподобався особисто йому. Потрібно чітко пояснити учням мету такої роботи та спосіб її виконання. Наприклад: «Поділіться враженнями від виконаних вправ. Зробіть червоним олівцем усміхнений смайлик, якщо вам цікаво і легко було працювати на уроці. Синім - певні вправи викликали труднощі, а простим олівцем – якщо було складно працювати. Можна запропонувати іншим кольором

намалювати смайлик біля вправи, яку хотілося б ще раз виконати. Так кожен учень спочатку мовчки «висловлюється» про роботу на уроці, а потім вже порівнює свої висновки з висновками однокласників. Можна на цьому етапі виконати завдання для перевірки знань, тобто виконати певну вправу, яка була спеціально залишена на уроці для перевірки рівня засвоєння програмового матеріалу (позначка: *знак запитання, а на ньому шапка «Розумника»*).

Домашнє завдання може даватись як у кінці так і **в процесі уроку**, коротко оглянувши його сутність. Воно повинне обов'язково бути доречним, тобто виконання певної роботи на уроці нехай стане продовженням або аналогічним виконанням вже вдома. Бажано учням давати домашнє завдання творче: намалювати, придумати, завдання, яке потребує роботи зі словниками чи з додатковою літературою. Слабшим учням можна дати завдання, яке не містить логічного навантаження. Тільки учитель може вирішити, врахувавши реальні можливості учнів, ступінь розуміння матеріалу, що вивчається, яке саме домашнє завдання буде корисним та ефективним.

Розпочинаючи роботу з новою частиною підручника з української мови радимо уважно ознайомитися з його першими сторінками, адже умовні позначення, запитання, підібраний вірш і малюнок художника несуть свою цінність.

Перші вправи підручника не викликатимуть труднощі в роботі, так як досвід роботи з попередніми частинами підручника вже склався як у вчителя так і в учнів. Потрібно не забувати, що автори підручника намагались допомогти вчителю виконувати певну виховну мету кожного уроку, пов'язуючи вправи однією темою.

Вивчення теми «Частини мови» починається від узагальненого повторення вивченого в 2-му класі. На допомогу учням приходять малюнково-схематична опора та асоціація теоретичного матеріалу з сюжетом казок. Цей вид роботи можна проводити в різній формі: переказ казок за малюнком (малюнок може бути той, що підготував учитель і прикріплений на дошці, чи дитячі малюнки на альбомних листках), інсценізація змісту казки

Разом з тим, повторюючи всі вивчені частини мови в 2-му класі та розглядаючи малюнок усіх будиночків, ми пропонуємо учням побачити серед них ще один будинок слів – числівник. Мета поданої вправи на першому уроці зацікавити учнів ще однією частиною мови, яка буде вивчатися в 3-му класі згідно нової програми.

Під час повторення вивчених частин мови учні також пригадують міні-проекти та представляють зроблені роботи у 2-му класі. Представляти свої міні-проекти діти можуть протягом вивчення всієї теми. Так під час вивчення іменників, представити виконані роботи в 2 класі лише про іменники, а потім вже прикметники і так далі. Якщо в 2 класі така проектна робота не виконувалась за браком часу, то варто запропонувати її для виконання в 3 класі, як повторення та узагальнення вивченого.

Завдання в підручнику мають розвивальні можливості, забезпечують вплив на особистість молодшого школяра. Це здійснюється в таких напрямках: **розвиток творчих здібностей, розвиток психічних процесів, формування загально-навчальних умінь і навичок**. У вправах, де учні висловлюють свої думки, потрібно якнайбільше вислухати учнівських міркувань і знайти в них зв'язок із новим матеріалом, який учням доведеться пояснити. Створення складних ситуацій у виконанні вправ, мотивує подальше, глибше вивчення теоретичного матеріалу.

Розвитку творчих здібностей молодших школярів сприяє виконання такої вправи: *склади аналогічну казку до поданої казки ваших ровесників*.

Малюючи малюнок, учні ніби кодують теоретичний матеріал, умовно перетворюючи його в образи. Ця асоціація допоможе учням краще запам'ятати, а потім, за потреби, це малюнок-схематичне кодування «нагадає» необхідну інформацію. Ось чому важливо, щоб кожна дитина самостійно малювала, придумувала, кодувала, тому що це її мисленнєва робота.

Розвитку в третьокласників всіх складових **психічного процесу** допомагають вправи творчого характеру: уявлення певної ситуації в діях казкових героїв; введення теоретичного матеріалу в певний сюжет; створення образів у малюнках; запам'ятовування та розповідь матеріалу за складеними образами; виконання завдань, які не мають прямих відповідей, а потребують логічного аналізу поданого матеріалу; порівняння поданої інформації та знаходження зайвого слова чи предмета. Перетворення теоретичного матеріалу в казкові образи підсилює процес його запам'ятовування через виконання малюнка до змісту казки. Ці малюнки не є простою розвагою, а є підсилювачем розумової роботи, так як у цей час учнівська пам'ять активно запам'ятовує теоретичний матеріал.

Важливо відзначити, що при формуванні понять підключаються всі види пам'яті: слухова (слухання казки), образна (теоретичний матеріал вміщується в певних казкових образах), зорова (малюнок), рухова й тактильна (підкреслення, з'єднання лініями, інсценізація казки). Ці малюнки можуть бути цінним малюнковим довідником. Тому корисно зберігати ці малюнки в окремій папці. Таким малюнковим довідником теоретичного матеріалу учні завжди зможуть скористатися як опорою. Разом з тим, цей дитячий продукт є ніби їхнім винаходом відкриття нового матеріалу, а не готовим теоретичним матеріалом, який їм придбали. Він для них є особистісно-цінним продуктом творчої діяльності.

Пропоновані завдання для досліджень і міні-проектів вчитель може давати додому. За наявності часу можна розпочати цю роботу на уроці. Потрібно враховувати рівень підготовки та зацікавленість учнів даною роботою.

Формування **загально-навчальних умінь** і навичок, засвоєння теоретичного матеріалу проходить через виконання спеціально підібраних вправ. На кожному уроці вони подані в такому порядку, щоб учні практично засвоїли теоретичний матеріал. Вчитель, враховуючи можливості учнів, сам може змінити порядок і кількість їх виконання.

Тренувальні вправи в підручнику подаються паралельно з дослідженням нових мовних понять. Такий вид роботи на уроках не втомлює дітей, тому що навчальний матеріал просто розширюється й форма навчання (ігрова, казкова) сприяє цікавому навчанню. Як відомо, там де цікаве навчання – навчання легке, захоплює. Таким чином створюється позитивна ситуація, коли дітям із невисоким рівнем підготовки дається можливість «не поспішаючи» відпрацьовувати необхідні навички, а більш підготовленим – постійно отримувати новий матеріал. Отже, для всіх учнів цікаво вчитися: і для сильних, і для слабких. Це є навчання в «зоні найближчого розвитку дитини», тобто на **високому рівні складності**. Дитина з найперших уроків «потрапляє в ситуацію», яка потребує від неї інтелектуальних зусиль, продуктивних дій. Разом з тим, високий рівень подачі матеріалу повинен сполучатися зі створенням у класі атмосфери довіри, доброзичливості, захоплення, що дозволяє посправжньому «розкритися» і повірити в свої сили кожному учневі.

Іменник

Вивчення іменників розпочинається серією вправ для уточнення розуміння значення іменників у порівнянні з іншими частинами мови.

Наступним етапом йде загальне ознайомлення із з основними характеристиками іменників: назва істоти чи неістоти, число, рід, власна чи загальна назва. Здійснюється це за допомогою малюнка. Правило подається лише для загального знайомства, а не для вивчення.

Кожна морфологічна ознака іменника вивчається детально й засвоюється на подальших уроках.

Види вправ підібрані таким чином, що вони становлять єдину систему засвоєння програмового матеріалу. Радимо вчителю перед кожним уроком відстежити мету кожної

вправи і тоді вирішувати чи можна її пропускати, чи слід обов'язково опрацювати. Слушною є ідея НУШ – виділяти стільки часу для вивчення теми, скільки потребує певний клас, певні учні! Тому календарне планування є лише допоміжним елементом у роботі вчителя, а не обов'язковим зразком для виконання.

Не потрібно боятися в підручнику працювати кольоровими олівцями, гелевими ручками тощо. Це лише сприятиме зосередженню уваги на матеріалі, що вивчається. Доречно інтегрувати уроки української мови з уроками образотворчого мистецтва, (вправа 43) музичного мистецтва (вправи 53, 54), навколишнього світу (вправи 61, 62, 65) тощо. Головне, щоб ці види вправ, інформація, види робіт гармонійно вписувалися в урок.

Прикметник

Мотивацією вивчення прикметника є обговорення його ролі в нашому мовленні та порівняння речень як із прикметниками так і без прикметників. На основі діяльнісної роботи учні перевіряють себе в розумінні поняття якості прикметників. Працюють з малюнком, дописуючи потрібні прикметники до іменників.

Слід також приділяти належне місце на уроці поданим казкам і власній творчій роботі кожного учня. Ці види роботи вже описувалися в попередніх рекомендаціях до I і II частин підручників. Вони несуть велику цінність для молодших школярів.

Де знаходити час для вислуховування учнів? Рекомендуємо розподіляти виступи учнів на кількох уроках вивчення даної теми. Саме знання можливостей учнів творити, розповідати повинні підказати вчителю, яку «комбінацію» виступів учнів краще поєднати на уроках. Обов'язково у класі знайдуться учні, які довго не наважуватимуться розпочати роботу, і будуть ті, які першими готові представити свою творчість. Такі роботи слід оцінювати лише позитивними відгуками та балами.

Перші спроби аналізувати прикметники на основі порівнянь двох речень повинні показати учням, що вони дуже мало ще знають про прикметники в них повинно виникнути бажання – **«хочу знати»**. Потім, на основі виконання завдання на малюнку, учням надається перша спроба самостійно щось відкрити про іменники, тобто створюється **проблемна ситуація** (можуть бути і відкриття!). Малюнок є опорою, на ньому фіксується теоретичний матеріал *вербально, знаково, схематично*.

Актуалізація опорних знань учнів про іменники, допоможе їм зробити це відкриття. На основі знань про іменники, порівнюючи їх з іменниками, учні пробують передбачити, вгадати, які особливості мають прикметники. Сам процес складання казки здатен «сховати» якісь похибки в думці дитини - це ж казка, можна все придумувати. На цьому етапі не потрібно поспішати, варто вислухати кілька думок про прикметники. Цікавим завданням може бути - вдома намалювати малюнок до складеної казки.

Першому осмисленню вивченого знову допомагатиме казка. Учні спробують самі встановити, чому прикметники мають такі ж властивості, як іменники. І, як висновок, самі спробують побудувати висловлювання про прикметники. Учні повинні відчутти, що вони **«можуть»** вивчати прикметники, це зовсім не важко, ще й цікаво! Наше завдання на перших уроках лише показати наявність теоретичного матеріалу, який існує і потрібний у засвоєнні мови. Такий урок можна будувати як *урок-казка*.

Потім йде система уроків по детальному вивченню прикметників: їх зв'язок з іменниками, змінювання за родами й числами, формування усвідомлення необхідності вживання прикметників-синонімів, антонімів та слів з переносним значенням. Засвоєння прикметників проводиться за змістом прочитаних текстів (*знайди прикметники, поясни їх значення*). Дослідження використання письменниками прикметників у творах лише підтвердить думку про необхідність вивчення їх для красивого мовлення.

Значна увага приділяється роботі зі словниками, тому що вона збагачує словниковий запас, прищеплює цікавість до слова, виховує бажання навчитися красиво говорити. Можливість осмислити значення прикметника для побудови зрозумілого, точного, образного висловлювання діти мають в окремій темі: «Дослідження ролі прикметників у текстах».

Розкривається це поняття через порівняння тексту-розповіді наукового і тексту-розповіді художнього. Учні повинні дослідити, як за допомогою прикметників у художньому тексті можна по-особливому яскраво, точно висловити думки, уникнути повторів, глибше виявити свої почуття.

Дієслово

Основні завдання цієї теми полягають у тому, щоб учні зрозуміли роль дієслів у мовленні, шляхи їх творення та правильне використання. Учні повинні зрозуміти необхідність знань про дієслова для правильного використання їх у мовленні.

До виконання вправ учителю потрібно підходити творчо. Ніякий підручник не може відчувати робочу атмосферу в класі, рівень засвоєння знань та фактичного вироблення вміння в учнів. Тому вчитель, враховуючи це все, може вибирати вправи на свій розсуд, замінювати в них завдання, але мета їх повинна не змінюватись. Можна надавати можливість учням самостійно виконувати вже раніше виконані вправи, з метою усвідомлення нового матеріалу. Якщо в ході виконання вправ учитель має додаткову інформацію до даної вправи, то він може її усно подати. Учитель повинен чітко усвідомлювати, що всі вправи в підручнику не даються для обов'язкового опрацювання. Їх більша кількість дається вчителю для того, щоб у нього було більше матеріалу для вибору. А ще в підручнику враховуються можливості учнів, яким потрібне поглиблене опрацювання теоретичного матеріалу.

Так як ця частина мови вивчається останньою в 3 класі, то знання про іменник і прикметник обов'язково повторюються й закріплюються. Якщо вчитель помітив якісь недоліки в знаннях, то можна для домашнього завдання запропонувати учневі виконати певну вправу із теми самостійно.

Через обмеження кількості сторінок у підручнику, для вивчення теми «Числівник» відведено лише одна година. Тому додаткова увага правильному написанню числівників буде приділена в 4-й частині підручника.

Зведений перелік робіт з підсумкової перевірки,
які проводяться в 3 класі з мови за педагогічною технологією «Росток»

Вид перевірки	3 клас	
	I сем.	II сем.
Читання*	–	–
Списування	1	1
Диктант	2	1
Перевірка мовних знань і вмінь	1	2
Письмовий переказ	–	1
Діалог (усно або письмово)**	1	
Підсумкова контрольна робота/ Державна підсумкова атестація	–	–
Загальна кількість перевірок за семестр	5	5

Орієнтовне календарно-тематичне планування з української мови
II СЕМЕСТР (18 тижнів по 4 годин - 72 години)

	Тема	Кількість годин		
№	Частини мови			
1-2	Повторення вивченого про частини мови	2		
3-4	Іменник. Загальне значення іменника	2		
5	Власні й загальні іменники			
6-7	Поняття про рід іменників	2		
8-9	Рід іменників	2		
10	Поняття про число іменників			
11	Змінювання іменників за числами			
12-13	Дослідження ролі іменників у реченні	2		
14	Прикметник. Загальне значення прикметника			
15	Зв'язок іменників із прикметниками			
16	Дослідження змінювання прикметників Змінювання прикметників за числами			
17-18	Дослідження змінювання прикметників Змінювання прикметників за родами	2		
19	Різнманітність прикметників			
20	Дослідження ролі прикметників у тексті			
21	Тематична перевірка знань з теми «Частини мови. Іменник. прикметник»			
22	Аналіз контрольної роботи та робота над помилками Повторення та закріплення вивченого матеріалу			
23	Дієслово. Загальне значення дієслова			
24	Зв'язок дієслів з іменниками			
25	Дослідження змінювання дієслів Змінювання дієслів за часами			
26	Змінювання дієслів за часами			
27	Правопис НЕ з дієсловами			
28	Вживання дієслів у мовленні Дієслова-синоніми, антоніми, з прямим і переносним значенням			
29	Числівник. Загальне значення числівника			
30	Контрольна робота. Тематична перевірка знань з теми «Дієслово. Числівник»			
31	Аналіз контрольної роботи та робота над помилками. Повторення та закріплення вивченого матеріалу			
	Речення			
32	Повторення вивченого про речення			
33	Характеристика речень			
34	Основа речення. Непоширені речення. Встановлення зв'язків між головними членами речення			
35	Поширені речення. Другорядні члени речення Встановлення зв'язків між головними і другорядними членами речення (виділення словосполучення в групі підмета і групі присудка)			
36	Види речень за метою висловлювання. Розділові знаки в кінці речення. Інтонавання речень			
37	Види речень за інтонаційним оформленням. Інтонавання речень за вираженням почуттів. Розділові			

	знаки в кінці речення			
38	Речення зі звертанням. Інтонавання і записування речень зі звертанням			
39	Розділові знаки при звертанні. Побудова і записування вивчених видів речення			
40	Контрольна робота. Списування			
41	Аналіз контрольної роботи та робота над помилками			
	Текст			
41	Повторення вивченого про текст			
42	Будова тексту. Роль абзаців			
43	Тема і мета тексту. Заголовок. Спостереження за будовою текстів та їх утворення			
44	Типи текстів: розповідь, опис, міркування, есе			
45	Текст-розповідь. Складання плану тексту			
46	Текст-опис. Складання плану тексту			
47	Текст-міркування. Складання плану тексту			
48	Текст-есе. Характерні ознаки тексту-есе. Зіставлення його з іншими текстами			
49	Побудова есе (<i>під керівництвом учителя</i>)			
50	Характерні ознаки художніх, науково-популярних та ділових текстів			
51-52	Переказ. Особливості написання переказу	2		
53	Контрольна робота. Письмовий переказ			
54	Аналіз переказу. Робота над помилками.			
55-56	Казка. Особливості написання казки	2		
57-58	Написання твору за аналогією та опорними словами	2		
59-60	Написання твору за поданим планом	2		
61-62	Написання твору за однією поданою складовою частиною	2		
63-64	Написання твору за власним спостереженням	2		
	Повторення вивченого за рік			
65	Повторення вивченого про звуки і букви			
66	Повторення вивченого про значення слова			
67	Повторення вивченого про правопис слів			
68	Повторення вивченого про частини мови			
69	Повторення вивченого про речення			
70	Контрольна робота. Диктант			
71	Аналіз контрольної роботи та робота над помилками			
72	Підсумковий урок			

Інформацію підготували: Кальчук М. І., Карась Н.І.